

**LITERATURA
WŁOSKA
POCZĄTKI**

IL DUECENTO

IL TRECENTO

IL QUATTROCENTO

IL CINQUECENTO

IL SEICENTO

IL SETTECENTO

L'OTTOCENTO

IL NOVECENTO

PERIODYZACJA:

ŚREDNIOWIECZE (**Medioevo**): XIII i XIV w.

HUMANIZM → ODRODZENIE → MANIERYZM:
(**Umanesimo** → **Rinascimento** → **Manierismo**): XIV - XV - XVI w.

BAROK (**Barocco**): XVII w.

ARKADIA (**Arcadia**) i OŚWIECENIE (**Illuminismo**): XVIII w.

NEOKLASYCYZM (**Neoclassicismo**) - ROMANTYZM (**Romanticismo**) -

PISARSTWO PO ZJEDNOCZENIU WŁOCH – WERYZM (**Verismo**): XIX w.

DEKADENTYZM (**Decadentismo**) : przełom XIX i XX w.

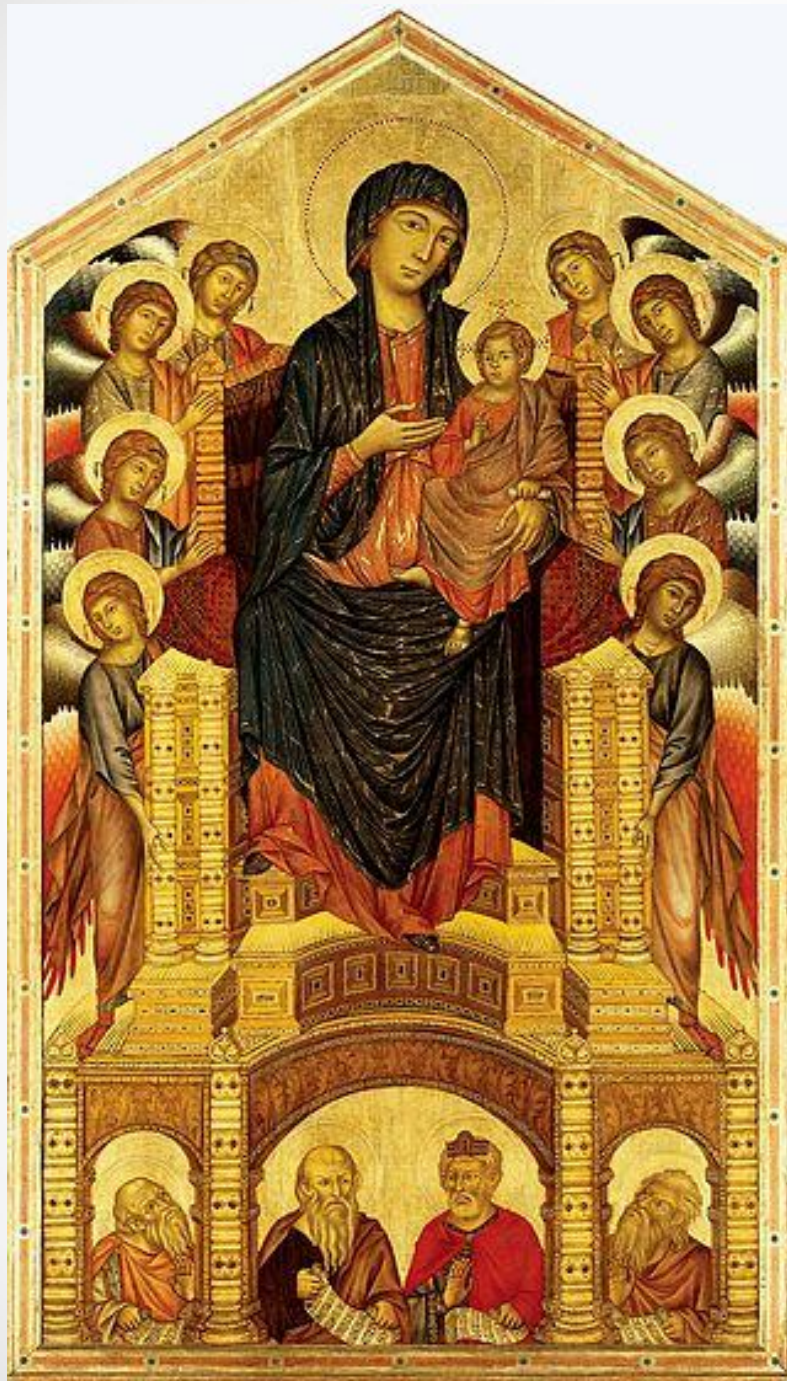
WIEK XX

Włochy w średniowieczu

- Różnicowanie między Północą a Południem – od przełomu XI i XII w.
- **komuny** (= niezależne od feudałów miasta-państwa, rozwój rzemiosła i handlu)
 - walka komun między sobą
 - stronnictwo **gwelfów** (zwolenników komun i papieża)
 - stronnictwo **gibelinów** (stronnictwo cesarskie, należą do niego też niektóre komuny)
- Przybycie Normanów – zaprowadzenie feudalizmu na Południu (wraz z Sycylią)
- rozkwit życia zakonnego (powstanie zakonów dominikańskiego i franciszkańskiego)
- pierwsze uniwersytety (Bologna: koniec XII w., Padwa: 1222)
- architektura: gotyk (koniec XII w. – XV w.)
- malarstwo: Cimabue, Giotto (źródła ilustracji: Wikimedia Commons)

La basilica di San Francesco ad Assisi (1253)

Cimabue
(Firenze, 1240
circa – Pisa,
1302)

**La *Maestà* di
Santa Trinita**
(conservata agli
Uffizi)

**Il Crocifisso di Santa
Croce, opera di
Cimabue, dipinta per la
basilica di Santa Croce a
Firenze**

Prima e dopo 1966 (alluvione)

Le Storie di san Francesco
1292-1296

basilica superiore di Assisi

[Giotto - ?]

*L'approvazione
della Regola*

Giotto di Bondone (ur. ok. 1266, zm. 1337 we Florencji)

La predica agli uccelli

La nascita della letteratura **volgare** in Italia:

- 1) **Indovinello veronese**: fine secolo VIII – inizio IX
- 2) *Placito di Capua* – primo documento in volgare italiano: 960
- 3) **Affreschi della chiesa inferiore di San Clemente a Roma**
(storie dei santi Clemente e Alessio): 1084

Contrasto bilingue di Raimbaut de Vaqueiras : 1190

Cantico delle creature di Francesco d'Assisi: 1224-1225

Dante inizia a scrivere il *De vulgari eloquentia*: 1304

Zagadka werońska (VIII-IX):

Se pareba boves
alba pratalia araba
albo versorio teneba
negro semen seminaba

Prowadził przed sobą woły
Białe pole orał
Biały pług trzymał
Czarne ziarno siał

« Sao ko kelle terre, per kelle fini
que ki contene, trenta anni le possette
parte Sancti Benedicti. »

(Capua, marzo **960**)

Fresk w podziemnym kościele św. Klemensa w Rzymie – koniec XI w.

LIRYKA RELIGIJNA

**San Francesco d'Assisi - CANTICO DELLE CREATURE
(Canticum / Laudes Creaturarum)**

<http://www.youtube.com/watch?v=U7PXde4SSQw>

SAN FRANCESCO DA ASSISI - LA STORIA

http://www.youtube.com/watch?v=bID7_3jWHfA

Cantico delle Creature - **Angelo Branduardi (con testo)**

<http://www.youtube.com/watch?v=2vIzGZg7iss>

Fratello Sole , Sorella Luna - **Claudio Baglioni**

http://www.youtube.com/watch?v=B19_1AXuv7M

ALTISSIMU onnipotente bon signore,

Tue so le **laude**, la gloria e l'honore et onne benedictione

Ad te solu, altissimu, se confanno,

Et nullu homo ene dignu te mentovare.

Laudatu si', mi signore, cum tucte le tue creature,

Spetialmente messor lu **frate** sole,

Lo quale lu jorno allumeni per nui;

Et ellu è **bellu** e radiante cum grande splendore:

De te, altissimu, porta significatione.

Laudatu si', mi signore, per **sora** luna e le stelle;

In celu l'ai formate clarite et pretiose et **belle**.

Laudatu si', mi signore, per **frate** ventu,

E per aere et nubilo e sereno et onne tempu,

Per le quale a le tue creature dà sustentamentu.

Laudatu si', mi signore, per **sor** acqua,

La quale e molto utile e humele e pretiosa e casta.

Laudatu si', mi signore, per **frate** focu,

Per lu quale n'allumeni la nocte,

Ed ellu è **bellu** e jocondu e robostosu e forte.

Laudatu si', mi signore, per sora nostra matre terra,

La quale ne sustenta e governa,

E produce diversi fructi e colorati flori et herba.

Laudatu si', mi signore, per quilli ke perdonano per lo tuo amore,
E sostengo infirmitate e tribulatione:
Beati quilli ke le sosterrano in pace,
Ka da te, altissimu, sirano incoronati.

Laudatu si', mi signore, per **sora** nostra **morte corporale**,
Da la quale nullu homo vivente po skampare:
Guai a quilli ke morrano in peccato mortale;
Beati quilli ke se trovarà ne le tue sanctissime voluntati,
Ka **la morte secunda** nol farrà male.

Laudate e benedicite lu mi signore et rengratiate
Et serviateli cum grande **humilitate**. Amen.

O iubelo del core

Iubelo del core,
che fai cantar d'amore!

Quanno iubel se scalda,
sì fa l'omo cantare,
e la lengua barbaglia
e non sa che parlare:
dentro non pò celare,
tant'è granne 'l dolzore.

Quanno iubel è acceso,
sì fa l'omo clamare;
lo cor d'amor è appreso,
che nol pò comportare:
stridenno el fa gridare,
e non virgogna allore.

Quanno iubelo ha preso
lo core innamorato,
la gente l'ha 'n deriso,
pensanno el suo parlato,
parlanno esmesurato
de che sente calore.

O iubel, dolce gaudio
ched entri ne la mente,
lo cor diventa savio
celar suo conveniente:

Jacopone da Todi

Serca mego radości

Serca mego radości,
każesz śpiewać z miłości.

Kiedy radość goreje,
człowiek zaczyna śpiewać,
język wtedy niemieje,
nie wie, o czym ma mówić:
wewnątrz nie chce zostawić
tej, co jest w nim, słodkości.

Kiedy radość zapłonie,
człowiek krzyczeń poczyna,
Serce miłość owionie,
której nie może strzymać;
wrzasku chciałby się imać,
nie wstydzi się głośności.

Gdy ogarnie uciecha
serce rozmiłowane,
doprowadza do śmiechu
tych, co wypowiedane
słowa słyszą szalone
o wewnętrznej gorącości.

O przemiła rozkoszy,
serce mądre by było,
gdyby tego, co cieszy,
znaki w sobie ukryło,

non pò esser soffrente
che non faccia clamore.

Chi non ha costumanza
te reputa 'mpazzito,
vedenno esvalianza
com'om ch'è desvanito;
dentr'ha lo cor ferito
non se sente da fore.

ale nie potrafiło,
trwać w tej wstrzemiężliwości.

Kto tego nie dostał,
ma cię za szalonego,
co rozumu odstąpił,
za człeka krzyczącego
o wnętrzu serca swego
bez świata przytomności.

tl. Jadwiga Miszalska

Dla porównania:

Guittone d'Arezzo

Tuttur ch'eo dirò "gioi", gioiva cosa

Tuttur ch'eo dirò «gioi'», gioiva cosa,
intenderete che di voi favello,
che gioia sete di beltà gioiosa
e gioia di piacer gioi[o]so e bello,

e gioia in cui gioioso avenir posa,
gioi' d'adornesse e gioi' di cor asnello,
gioia in cui viso e gioi' tant'amorosa
ched è gioiosa gioi' mirare in ello.

Gioi' di volere e gioi' di pensamento
e gioi' di dire e gioi' di far gioioso
e gioi' d'onna gioioso movimento:

per ch'eo, gioiosa gioi', sì disioso
di voi mi trovo, che mai gioi' non sento
se 'n vostra gioi' il meo cor non riposo.

Guittone d'Arezzo

Gdy mówię „radość”, radosna radości

Gdy mówię „radość”, radosna radości,
wiesz, że o tobie, pani, wiersze składam,
tyś jest radością radosnej piękności,
a ja rozkoszną radość opowiadam.

Tyś radość mojej radosnej przyszłości,
radość urody, serca weselenie,
radość mych oczu w miłosnej radości,
bo niesie radość już samo spojrzenie.

Radość w pragnieniu, radość w zamysleniu,
radość gdy mówię i gdy okazuję
radość w radosnym każdym poruszeniu:

wierz mi, radości nigdy nie poczuję,
moja radości, w miłosnym pragnieniu,
gdy w twej radości serce nie smakuje.

tl. Jadwiga Miszalska

SZKOŁA SYCYLIJSKA (ok. 1230-1250)

Fryderyk II Hohenstaufen (1194-1250)

– król Sycylii od 1198 (jako **Fryderyk I**), król Rzymian (Niemiec) od 1212, książę Szwabii od 1212 do 1216 (jako **Fryderyk VII**), Święty Cesarz Rzymski od 1220 i król Jerozolimy od 1225-1228 (jako **Fryderyk I**)

→ synowie Enzo i Manfred

Traktat: *De arte venandi cum avibus*

Rimatori siciliani: cesarscy urzędnicy (Magna Curia di Palermo)

siciliano illustre

społeczna funkcja poezji

Giacomo (Iacopo) da Lentini (wynalazca **sonetu**) → *Purgatorio*, XXIV, v. 56
[Kuciak 415]

Pier della Vigna [delle Vigne] → *Inferno*, XIII [Porębowicz 42-43]

Giacomino Pugliese

Guido delle Colonne

Stefano Protonotaro

Rinaldo d'Aquino

Cielo d'Alcamo

Castel del Monte- zamek zbudowany w 1240 r. na polecenie Fryderyka II Hohenstaufa (Andria – Apulia)

- **poezja bez akompaniamentu muzycznego**
- **doskonałość formy:**
precyzja rymów; jedenasto- i siedmiozgłoskowce, SONET
- **wzorzec: liryka prowansalska**
nawiązanie do tradycji trubadurów - twórcza kontynuacja koncepcji miłości dwornej -
- **wizja miłości** – fenomenologia i zagadnienia **filozoficzne**
(literatura filozoficzna dla wtajemniczonych)
- brak aluzji osobistych i cech aktualności
- **wzrok: oczy → serce**
- *gentillezza, fin'amor*
- uczucie, którego wypowiedzieć nie można → **metafory**
- bodziec ku doskonaleniu moralnemu
- teksty znane w tokańskich odpisach

Giacomo da Lentini

Amor è un[o] desio che ven da core

Amor è un[o] desio che ven da core
per abondanza di gran piacimento;
e li occhi in prima genera[n] l'amore
e lo core li dà nutrimento.

Ben è alcuna fiata om amatore
senza vedere so 'namoramento,
ma quell'amor che stringe con furore
da la vista de li occhi à nas[ci]mento.

Ché li occhi rapresenta[n] a lo core
d'onna cosa che veden bono e rio,
com'è formata natural[e]mente;

e lo cor, che di zo è concepitore,
imagina, e[li] piace quel desio:
e questo amore regna fra la gente.

Giacomo da Lentini

Miłość to z serca zrodzone pragnienie

Miłość to z serca zrodzone pragnienie,
kiedy rozkoszy obfitość doznaje:
oczu jest sprawą jego narodzenie,
potem mu serce pożywienie daje.

I choć ktoś czasem od kochanki z dala
roznieca swoje miłosne płomienie,
żar, co prawdziwą potęgą zniewala,
w widoku miłej ma swoje korzenie.

Gdyż oczy sercu przekazują wieści
o każdej rzeczy pięknej lub niemiłej,
tak jak natura sama ją kształtuje.

Gdy serce obraz jej w sobie pomieści,
roznieca z niego pożądania siłę:
ta właśnie miłość wśród ludzi panuje.

tl. Monika Woźniak

Pier della Vigna

Però c'Amore no si pò vedere

Però c'Amore no si pò vedere
è no si tratta corporalmente,
manti ne son di sì folle sapere
che credono c'Amor[e] sia niënte.

Ma po' c'Amore si face sentire
dentro dal cor signoreggiar la gente,
molto maggiore pregio de[ve] avere
che se 'l vedessen visibilmente.

Per la vertute de la calamita
como lo ferro at[i]ra no si vede,
ma sí lo tira signorevolmente;

e questa cosa a credere mi 'nvita
c'Amore sia, e dàmi grande fede
che tutor sia creduto fra le gente.

Pier della Vigna

Skoro nie sposób zobaczyć Miłości

Skoro nie sposób zobaczyć Miłości,
ni jej pochwycić rękoma obiema,
niejeden człowiek prawo sobie rości,
by wszem i wobec głosić, że jej nie ma.

Ale niewielkiej potrzeba mądrości,
by w tym, że serca dyktuje wyroki,
zobaczyć dowód większej jej wartości,
niż gdyby dało się ją dostrzec wzrokiem.

Wszak nie wyjaśni wzrok, jak to się dzieje,
że magnes kute przyciąga żelazo,
choć, że przyciąga, dyskusji nie budzi;

I to mi uznać każe, że istnieje
Miłość i, w com wszak nie zwątpił ni razu,
niezagrożenie panuje wśród ludzi.

tł. Maciej Froński

Rosa fresca aulentissima (frammento)

„*R*osa fresca aulentis[s]ima ch' apari inver' la state,
 le donne ti disiano, pulzell' e maritate:
 tràgemi d'este focora, se t'este a bolontate;
 per te non ajo abento notte e dia,
 penzando pur di voi, madonna mia.”

„Se di meve trabàgliti, follia lo ti fa fare.
 Lo mar potresti arompere, a venti asemenare
 l'abére d'esto seculo tut[t]o quanto asemmbrare:
 avere me non pòteri a esto monno;
 avanti li cavelli m'aritonno.”

„Se li cavelli artón[n]iti, avanti foss'io morto,
 ca'n is[s]i [s]i mi pèndera lo solacc[i]o e 'l diporto.
 Quando ci passo e véjoti, rosa fresca de l'orto,
 bono conforto dónimi tut[t]ore:
 poniamo che s'ajunga il nostro amore.”

„Ke 'l nostro amore ajùngasi, non boglio m'atalenti:
 se ci ti trova pàremo cogli altri miei parenti,
 guarda non t'ar[i]lgolgano questi forti cor[r]enti.
 Como ti seppe bona la venuta,
 consiglio che ti guardi a la partuta.”

„Se i tuoi parenti tròva[n]mi, e che mi pozzon fare?
 Una difesa mèt[t]oci di dumili' agostari:
 non mi toc[c]ara pàdreto per quanto avere ha 'n Bari.
 Viva lo 'mperadore, grazii' a Deo!
 Intendi, bella, quel che ti dico eo?”

Rózo świeża, pachnąca (fragment)

„*R*ózo świeża, pachnąca, co kwitniesz letnią porą,
 dziewczęta i mężatki ciebie za przykład biorą;
 uwolnij mnie od ogni, z wielką prośbę pokora;
 nie jest mi dane spocząć w żadnej dobie,
 szlachetna pani, gdyż myślę o tobie.”

„Jeśli przeze mnie jęczysz, z rozumem żeś się zwadził,
 bo choćbyś morze orał, ziarna na wietrze sadził,
 i największe bogactwa świata tego zgromadził,
 żebyś mnie zdobył być nigdy nie może:
 prędzej włos zetnę, schronię się w klasztorze.”

„Gdybyś włosy obcięła, śmierć by to dla mnie była:
 bez nich by się ma radość i pociecha zgubiła.
 Kiedy cię tu spotykam, rózo sercu tak miła,
 twój widok zawsze jest dla mnie radością:
 niech nasze serca złączą się miłością.”

„Lecz ja nie pragnę wcale, by się zeszły nam drogi;
 niech cię tutaj nie znajdzie, posłuchaj mej przestrogi,
 niespodzianie mój ojciec, bo twój los będzie srogi.
 Łatwo ci było przyjść tutaj w gościnę
 Lecz lepiej strzeż się w odejścia godzinę!”

„Gdy mnie twój ojciec znajdzie, niech lepiej gróźb nie miota,
 bo mu każę zapłacić dwa tysiące sztuk złota:
 choć bogaty, do bicia przejdzie mu wraz ochota.
 Niech żyje cesarz, niech go Bóg zachowa!
 Rozumiesz, śliczna, o czym tutaj mowa?”

“Tu me no lasci vivere né sera né maitino.
 Donna mi so' di pèrperi, d'auro massamotino.
 Se tanto aver donàssemi quanto ha lo Saladino,
 e per ajunta quant'ha lo soldano
 toc[c]lare me non pòteri a la mano.”

“Molte sono le femine c'hanno dura la testa,
 e l'omo con parabole l'adìmina e amonesta:
 tanto intorno procàzzala fin che ll'ha in sua podesta.
 Femina d'omo non si può tenere:
 guàrdati, bella, pur de ripentere.”

“K'eo ne [pur ri]pentésseme? davanti foss'io aucisa
 ca nulla bona femina per me fosse ripresa!
 [A]ersera passàstici, cor[r]enno a la distesa.
 Aquistati riposa, canzoneri:
 le tue parole a me non piac[c]ion gueri.”

“Quante sono le schiantora che m'ha' mise a lo core,
 e solo purpenzànnome la dia quanno vo fore!
 Femina d'esto seculo tanto non amai ancora
 quant'amo teve, rosa invidiata:
 ben credo che mi fosti destinata.”

„Jakże mi są nieznośne te nieustanne swaty!
 Jam niewiasta zasobna w talary i dukaty;
 choćbyś był nawet panie jak Saladyn bogaty,
 skarby sułtana twa hojność dawała,
 to nie dla ciebie moja rączka biała.”

„Jakże bywa uparta czasami białogłowa!
 Mężczyzna ją oswaja i poskramia przez słowa,
 śmiało do celu dąży, choć się zwierzyna chowa.
 Trzeba niewieście, by przy mężu stała,
 uważaj piękna, byś nie żałowała.”

„Ja bym miała żałować? Śmierć bym prędzej wolała,
 niż żeby cześć niewieścia przeze mnie ucierpiała.
 Daremna jest zaiste twoja mowa zuchwała,
 odpocznij lepiej, śpiewaku zwodniczy,
 twych słów nie słucham fałszywej słodyczy.”

„Przez ciebie moje serce to jedna wielka rana;
 myśleć o tobie muszę i z wieczora i z rana;
 nigdy żadna niewiasta nie była tak kochana,
 tak jak ty jesteś, różo uwielbiona:
 wierzę, że dla mnie byłaś przeznaczona.”

tl. Monika Woźniak

WPŁYW KULTURY FRANCUSKIEJ – języka i literatury

- liryka prowansalska
- Brunetto Latini – *Trésor* (*Skarbiec wiedzy*) – filozoficzna encyklopedia
- Marco Polo – *Le divisament dou monde* (*Opisanie świata*) [*Il Milione*]